

Світлана Мартос

Катерина Лисюк
(Херсон)

ВЗАЄМОДІЯ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНИХ ЖАРГОНІВ І МОЛОДІЖНОГО СЛЕНГУ

У статті порушено питання про взаємодію професійно орієнтованих жаргонів із молодіжним соціолектом. Автори виділяють і характеризують армійський жаргон, жаргон музикантів, жаргон представників малого бізнесу й торгівців, комп'ютерний жаргон, жаргон автомобілістів.

Ключові слова: молодіжний сленг, професійно орієнтовані жаргони.

The problem of professionally oriented slang interaction with youth sociolect has been searched in the article. The authors distinguish and characterize the army slang, musicians' slang, the slang of businessmen and merchants, computer slang, the slang of drivers.

Key words: youth slang, professionally oriented jargon.

Проблема міжжаргонної взаємодії – складна й неоднозначна. Межі різних жаргонних підсистем розмиті й рухливі, чимало жаргонізмів семантично перехрещуються на рівні своєї значеннєвої периферії, унаслідок чого ті самі мовні засоби трактують як такі, що одночасно належать різним жаргонно-сленговим підсистемам. Ці питання потребують дослідження, завдання нашої студії – визначити особливості взаємодії професійно орієнтованих жаргонів з молодіжним сленгом (далі – МС). Матеріалом дослідження є молодіжний сленг м. Херсона (далі – ХМС), який збирався протягом 2002-2012 рр., більшість наведених у статті прикладів не зафіксована жаргонними словниками української і російської мов [1; 2].

Молодіжний соціолект не є гомогенною мовною субстанцією, його структурують загальномолодіжний жаргон, спеціалізовані молодіжні жаргони, кримінальний жаргон, жаргон наркоманів, елементи різних професійних соціолектів. Перш, ніж перейти безпосередньо до розгляду особливостей процесу запозичення лексики інших жаргонів МС, необхідно визначити, лексика яких саме професійно орієнтованих жаргонів представлена в сучасному ХМС. Відповідно до наявного в нашому розпорядженні фактичного матеріалу виділяємо армійський жаргон, жаргон музикантів і меломанів, жаргон представників малого бізнесу й торгівців, комп'ютерний жаргон, жаргон автомобілістів.

До помітних лексико-семантичних підсистем соціально-професійного спрямування належить армійський жаргон (військовий, солдатський). Характерна його особливість – максимальна близькість до мови кримінального світу. Між армійським жаргоном і МС існує тісна взаємодія і взаємовплив. Це пояснюється насамперед тим, що ці жаргони мають практично тих самих носіїв. Молоді люди, які перебувають в лавах армії, приходять туди як носії МС. За час служби в армії вони засвоюють армійський жаргон і стають носіями двох соціолектів. Демобілізувавшись, солдати строкової служби вживають жаргонні одиниці в різноманітних сферах міської комунікації. Таким чином армійський жаргон стає складником молодіжної субмови, і ширше – міського сленгу. На відміну від запозичень з кримінального жаргону, де значна кількість лексем функціонує у МС без зміни значення, одиниці військової субсистеми переосмислені молоддю залежно від прагматико-комунікативних потреб.

Суспільний статус члена колективу в неформальному солдатському середовищі має вирішальне значення й визначене майже виключно строком служби. На нижній сходинці неформальної ієрархії – новобранці та солдати першого року служби, а відповідний номінативно-жаргонний ряд маркований найчастіше стилістичним ореолом презирливості (*дух, салага, салабон, шнурок, черпак*) або зневажливості (*синок, слон, глобус*). Переважна більшість зафіксованих у мовленні молоді м. Херсона армійських жаргонізмів вживана на позначення особи. У загальномолодіжному жаргоні семантичне поле “хлопчик” актуалізує семи “початківець” і “недосвідчений”, що постали в результаті семантичних трансформацій лексико-семантичної групи “солдат на початку служби”, “молодий солдат”, напр.: *жовторотик* “хлопчик” ← “молодий солдат”; *шнурок* “хлопчик” ← “солдат строкової служби в період від 6 по 12 місяць”; *салага* “хлопчик” ← “солдат у перші 6 місяців строкової служби”; *синок* “хлопчик” ← “солдат строкової служби першого півроку служби”.

У студентському і шкільному жаргонах м. Херсона найменування студентів/учнів молодших курсів/класів і старших (випускників) співвіднесені виключно з одиницями армійської субмови на позначення диференціації солдат залежно від строку служби, напр.: *салабон* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “молодий солдат строкової служби (у перші 6 місяців служби)”; *салага* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “солдат у перші 6 місяців строкової служби”, “молодий і недосвідчений матрос”; *черпак* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “солдат строкової служби, який відслужив рік”; *запах* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “солдат до складання присяги”; *зелений* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “солдат у перші півроку строкової служби”; *шнурок* “студент/учень молодших класів/курсів” ← “солдат строкової служби у період від 6 по 12 місяць”; *дембеля* “студенти/учні-випускники” ← “демобілізований солдат”; *діди* “студенти/учні-випускники” ← “солдат строкової служби після наказу про звільнення до відправки додому”, “солдат строкової служби, який прослужив від 1,5 до 2 років”; *старі* “студенти/учні-випускники” ← *старий* “солдат другого року служби”.

Багатозначність одиниць *шнурок, салага* зумовлена функціонуванням їх зі специфічною семантикою в різних жаргонно-сленгових підсистемах (кримінальний жаргон, армійський жаргон, загальномолодіжний жаргон, шкільний і студентський жаргони).

Жаргон музикантів. Лексичний і експресивний потенціал жаргону музикантів визначений самим родом діяльності музикантів і так званої навколомузичної тусівки (прихильників, любителів). Контингент носіїв цієї жаргонної підсистеми формують представники двох слабо диференційованих соціальних груп – музикантів і меломанів. Більшість музикантів є меломанами, мають своїх музичних кумирів, колекціонують музичні записи, стежать за новинами в цій галузі тощо. Багато меломанів, навіть не володіючи музичними інструментами, мають необхідні музичні знання й добре знайомі з особливостями сучасної музичної індустрії. Ефект біт-, поп- і рок-музики, зауважує В.Хімик, дивним чином нагадує ефект жаргонного лексикону: ті ж експресія, емоційна напруга, корпоративно-групове почуття причетності в тих, хто вживає цей жаргон, хто з його допомогою відгороджує себе від далекого світу дорослих, відкидає його канони [3, с. 52]. У віковому відношенні носії жаргону музикантів є особами молодого віку і, значно меншою мірою, середнього віку. Таким чином, можна сказати, що він є переважно молодіжним жаргонним утворенням.

Ядром музичної субмови є нечисленні номінації понять, безпосередньо пов’язаних з самою професійною діяльністю, експресивність яких сформована традиційною для молодіжного менталітету напускною зневагою до об’єктів дійсності: музики, музичних інструментів, музичних дій. Наприклад, *клава* “будь-який клавішний музичний інструмент”; *віола* “віолончель”; *класуха* “класична музика”; *пісок* “стара платівка”; *фонуха* “студійна фонограма”.

Переосмислених музичних жаргонізмів у ХМС небагато, окремі з них фіксують жаргонні словники, напр.: *бецати* “робити (виконувати дію)” ← *забацати* “зіграти, виконати щось на музичному інструменті”, “інтенсивно виконати якусь дію”; *бомбити* “інтенсивно фізично працювати” ← “грати на музичному інструменті”; *рубити* “розуміти щось, розбиратися в чому-небудь” ← “грати, виконувати музику (про рок-групу)”; *джемувати* “зустрічатися, разом проводити час” ← “грати разом на концерті”; “брати участь у спільному концерті; імпровізувати в джем-сейшені”. Дієслово *лабати* вживане у ХМС з двома значеннями “робити (виконувати дію)” і “розуміти щось, розбиратися в чому-небудь”. Останнє значення можна кваліфікувати як семантичну новацію ХМС, пор.: *лабати* в жаргонних словниках “грати на музичному інструменті, виконувати музичний твір” + “працювати (про техніку, робота якої супроводжується шумовим ефектом)”. У мовленні херсонської молоді зафіксована одиниця *брейкач* “дискотека”, функціонування якої зумовлено зміною семантики і словотвірною трансформацією (суфікс **-ач**) музичного жаргонізму *брейк*.

Терміноід *понса* набув у молодіжному мовленні більш широкого жаргонного змісту “примітивний, який задовольняє низькі масові смаки” й часто вживаний для вираження негативної зниженої оцінки різних об’єктів: *понсова* музика, команда, одяг, стиль тощо. Молодіжний сленгізм *понсовий* у словниках подано з протилежними значеннями “гарний” і “низькоякісний, примітивний”. Утворені у ХМС за допомогою різних суфіксів одиниці *понсушний* “низькоякісний, примітивний” і *понсовитий* “гарний, відмінний, сучасний” теж семантично диференційовані.

Музика призначена для широкої аудиторії, масового споживача, і тому елементи жаргону музикантів швидко проникають у міський сленг, стають загальновідомими. Так, музичний жаргонізм *фанера* “музичне виконання під фонограму” завдяки загальнодоступній для сприйняття й популярній діяльності носіїв соціально-професійної підмови музикантів став актуальним і для ширшого кола мовців, насамперед молоді, тобто набув статусу молодіжного сленгізму, а пізніше проник у міське знижене мовлення з негативно-оцінною (презирливою) конотацією.

Жаргон представників малого бізнесу й торгівців є переважно молодіжним за складом носіїв і за характером лексико-експресивної стереотипізації. Елементи цього соціально-професійного жаргону традиційно зникаються з лексико-фразеологічними підсистемами мови декласованих і навіть мають цілу низку спільних номінацій. Вираження зневаги, презирства й цинізму щодо об’єктів діяльності й до самої комерційної діяльності зближує жаргон представників малого бізнесу й торгівців з кримінальною мовою. Основною референтною сферою в цьому середовищі є “товари”, “гроші” і відповідні дії.

Процес заробляння у свідомості молодого людини здебільшого не пов’язаний з фізичною працею, основну увагу акцентовано в МС на фінансових взаєминах, купівлі-продажу. Більшість одиниць цього семантичного наповнення, притаманних ХМС, зафіксовані жаргонними словниками, напр.: *забашляти* “заробити грошей” (“заробити, добути гроші (звичайно багато)”); “заплатити комусь за щось; дати грошей на щось”); *забашилити* “заробити грошей” (“заробити, добути гроші (звичайно багато)”); *зрубати бабло/бабулець* “заробити грошей” (*зрубати бабок*); *башилити, башляти* “платити, давати гроші, субсидіювати” (“давати комусь гроші, фінансувати щось”); *відстібати* “платити, давати гроші, субсидіювати” (“віддавати”, “платити”); *прайсувати* “платити, давати гроші, субсидіювати” (“постачати грошима когось, давати гроші комусь”); *плюсанути* “дістати прибуток”; *наварити* “заробити в результаті перепродажу” (“отримати прибуток від угоди, заробити на чомусь”); *фуганути* “продати”; *стихнути* “продати”; *відтопірити* “придбати”; *зачепити* “придбати”; *відірвати* “придбати”; *штовхнути* “продати”; *завдвинути* “продати”; *урвати* “придбати”; *відсмоктати* “придбати”.

Дієслова-сленгізми, пов’язані з купівлею-продажем, багато говорять про мовний менталітет народу, який жив десятиліттями в умовах загального дефіциту й розподільної

адміністративної системи. Не просто купити, придбати у власність будь-яку річ, а *надибати, зачепити, урвати чи відірвати*, тобто в результаті тривалих пошуків знайти необхідну річ і в “муках” придбати її. Ці, а також їх конверсиви – *загнати, задвинути, штовхнути, фуганути* – об’єднані загальною семою “вигідно продати” й ілюструють об’єктивний ринковий антагонізм продавця та покупця.

Жаргон комп’ютерників. Стрімкий прогрес комп’ютерних технологій, упровадження електронно-обчислювальної техніки в життя сучасного суспільства спричинили появу численних субстандартних лексем на позначення комп’ютерних реалій. Серед фахівців цієї галузі почав формуватися комп’ютерний жаргон. Поширення персональних комп’ютерів і створення Інтернету залучило до цієї сфери багато людей, які сприйняли й збагатили комп’ютерну жаргонну лексику. Більшість спеціалістів з комп’ютерів, програмістів і користувачів “об’єднує деякий середній, але достатньо широкий, нестійкий, дуже мобільний і значною мірою дифузний, але зрозумілий більшості спеціальний лексичний континуум, частину якого становить інтержаргон” [4, с. 35].

Широке розповсюдження комп’ютерів, масовий доступ до них і до популярних систем комунікації (Інтернет) зумовило те, що поняття “мова програмістів” стало вельми умовним і багаторівневим. Оскільки навчання комп’ютерної грамоти обов’язкове у всіх навчальних закладах, то цілком зрозуміло, що в першу чергу молодь активно сприймає цю термінологію й перетворює її. Субсистема з умовною назвою “комп’ютерний жаргон” (технічних спеціалістів, програмістів і користувачів персональними комп’ютерами) переважно молодіжна як за віком її носіїв (зазвичай до 35 років), так і за загальною тенденцією до реалізації модусу експресивного відчуження й очуднення назви.

З лексику комп’ютерників у загальномолодіжний жаргон м. Херсона потрапили такі одиниці: *зісвистілися, знюхалися* “зустрілися” ← “ситуація успішного встановлення зв’язку модемами”; *тік у квадратику* “батьки вдома” (коли в програмі треба щось позначити, то ставиться позначка в маленькому квадратику, яка англійською іменується *tick*). На позначення ненадійної в роботі програмної продукції у комп’ютерному жаргоні м. Херсона вживана словосполука багиста програма (баг, бага “помилка, збій у програмі”; від англійського *bug*), зафіксований у ХМС сленгізм *багата* (*багата магнітола, багатий відеоманітофон*) зі значенням “поганий, пошкоджений, несправний (предмет, річ тощо)”, на нашу думку, спричинений знанням молоддю комп’ютерної семи жаргонізму. Студентсько-учнівський соціум запозичив з жаргону комп’ютерників одиницю *юзер* “учень/студент молодших класів/курсів” ← “користувач комп’ютера”.

Жаргон автомобілістів. Слова й цілі вислови професійного жаргону водіїв автомобілів розповсюджені в масовому мовленні завдяки особливій мобільності носіїв цієї підмови, популярності їх професії або масовості захоплення водінням автомобілів. Переосмисленню підлягають не лише жаргонізми водіїв, а й професійні назви, адже образні основи метафоризації (модифікатори) достатньо добре відомі й зрозумілі кожному (*підрулити* “підійти”, *фари* “очі”, *гальмувати* “зупинитися”, *заправитися* “поїсти й випити” тощо), напр., *буксувати* вживане у ХМС зі значенням “не розуміти”, вислів *Альо, гараж!* – з метою привернути чийось увагу.

На позначення “дурної, некмітливої людини” жаргонні словники фіксують одиниці *гальмо* і *тормоз*, у ХМС функціонує фразеологізм *гальмо перебудови* з цим же значенням. Шляхом смислового залучення в синонімічний ряд “дурна, некмітлива людина” ХМС потрапляє лексема *ручник*, для підсилення ознаки вживаний фразеологізм *ручник камазівський*.

Традиційна схильність шоферів до алкогольної компенсації і стимуляції своєї праці відображена в синонімічному ряді “алкогольні напої” (*горюче, горючка, керосин*), одиниці якого почерпнуті з автомобільно-технічної сфери понять (“двигун”, “пальне”). Цей синонімічний ряд шляхом смислового залучення доповнює зафіксована в мовленні херсонської молоді лексема *дизпальне*.

Отже, серед професійно орієнтованих субсистем найбільш помітний вплив на ХМС мають армійський, музичний, комп'ютерний жаргони, жаргон торгівців і бізнесменів, автомобілістів. У студентському і шкільному жаргонах м. Херсона найменування студентів/учнів молодших курсів/класів і старших (випускників) співвіднесені тільки з одиницями армійської субмови на позначення диференціації солдатів залежно від строку служби. Особливості музичної дії та її спрямованість на масового споживача роблять популярними жаргонізми музикантів, окремі з яких, проникаючи в міський сленг, стають загальновідомими. Процес заробляння грошей у свідомості молоді людини здебільшого не пов'язаний з фізичною працею, основну увагу акцентовано на фінансових відносинах, купівлі-продажу, чим і зумовлене проникнення жаргонізмів торгівців і бізнесменів у ХМС. Комп'ютери стають невід'ємним атрибутом робочого або навчального місця, ефективним способом спілкування й отримання оперативної інформації, формою дозвілля, що й активізує формування комп'ютерного жаргону і проникнення його одиниць у молодіжний і міський сленг. Слова й вислови професійного жаргону водіїв автомобілів поширені в масовому мовленні завдяки особливій мобільності носіїв цієї підмови, популярності їх професії або масовим захоплення їздою на автомобілі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мокиєнко В.М., Никитина Т.Г. Большой словарь русского жаргона. – СПб.: Норинт, 2001. – 720 с.
2. Ставицька Л. О. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – 336 с.
3. Химик В.В. Поэтика низкого, или Просторечие как культурный феномен. – СПб.: Филолог. ф-т СПбГУ, 2000. – 272 с.
4. Шалыгина А.В. Тексты компьютерной сети как новая разновидность разговорной речи // Лексикология, лексикография, фразеология: Материалы XXVIII межвуз. науч. конф.– СПб., 1999. – Вып. 9. – Ч.1. – С. 34–38.